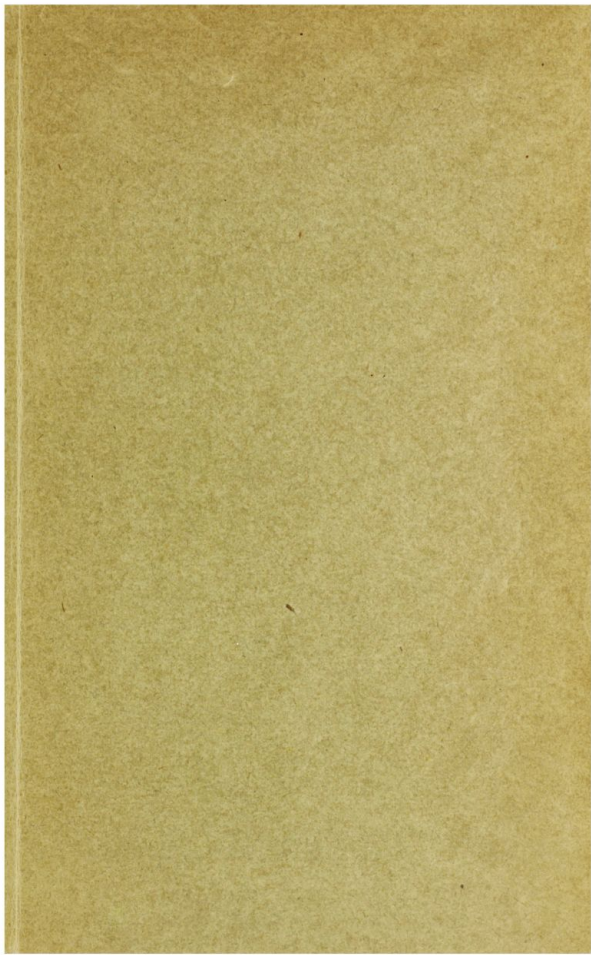

Ge.139

70

K

A' HAJDAN
GARÁZDA-,
MA MÁR
SZÉKI
GRÓF TELEKI-HÁZ,
ELÁGAZÁSA.

ÍRTA
KAZINCZY FERENCZ.

1831.

Kassán,

Ellinger István' Cs. K. priv. Könyvnyomtató-Intézetéből.

Ge.139

Hung. L
3091a

KELET-MAGYARORSZÁGI MÚZEUM

48975

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR
Növedéknapló
1935. év. 157. sz.

ETHNOGRÁFIAI MUSEUM

SZOBOSZLAI BARÓ MENZÁROS JOHANNA,
SZEKI GRÓF FERENCZ VASZÉLY ÖZVEGYE

MÁRIA DOROTTYA Ő CS. K. FŐHERCZEGSÉGÉNEK
a Nádor Ispány Ő Cs. K. Főhídjé Hitvesének Udvari Dámája's a Pesti
jűltéví Aszszonyi Egyesület Előülönéje.

Pesten, Schmitt Ján: Kőmetszész Intézetéből

E' háznak tagjai a' XII. Század olta a' XV-dik' végéig Garázda de Mecsenics nevet viselének. A' hely' fekvése nincs tudva; de a' ház Dalmatziából ered, 's csaknem minden kétségen kívül maradéka az ottan uralkodott Deszpotáknak.

Régibb Armálisát nem bírja; igen a' mellyet Zsigmondtól 1409. nyert, és a' melly ama' régibbet magában foglalja.

A' Mecsenicsi-Garázda törzsök két ágat ereszte; az elsőbb megtartá Garázda nevét, a' másik azt Szilágyi névre változtatá. Gubernátor Horogszegi Szilágyi Mihály egy Adománylevelében, mellyet a' ház ma-is bír, a' Szilágyi-Garázdákat rokoninak (*consanguineos*) mondja. Erre mutat a' Szilágyi, a' Garázda, a' Teleki házzal közös czímer-is: a' Vadkecske.

Horogszegi Szilágyi László 's Garázda Miklós és Dienes, már a' XV. Száz' elején tekintetes jószágok' urai valának Bosznyában. Nekik köszönheté Zsigmond Király, hogy a' ház Hervója Spalatrói Herczeg megaláztaték, 's a' Zvorniki vár a' Király' hűségében megmarada.

Szilágyi László nemzé Mihályt, a' Vajdát és Magyar-országi Gubernátort, és Erzsébetet, a' Vajda és Gubernátor Hunyadi János hitvesét; hol egygyedül azt jegyezzük-meg, hogy a' Szilágyi-ház, az akkori több neveket engedő szokás szerint, olykor Gerébnek-is mondatott.

Bosznya a' Törökök által 1414. felprédáltatván, a' Garázdák Magyar-országra költözének által, 's Bihar, Arad, Békés és Zaránd Vármegyékben fogtak lakást. Megszerezték itt Zágorhid; Szék és Telek helységeket, egyike Zágorhídi-, másika Széki-, harmadika Teleki-Garázdáknak hívaták magokat. A' Széki-Garázda ág most egy leányban álla fenn, 's azt egy Teleki-Garázda vette-el. Egygyesülvén így a' Széki ág a' Teleki ággal, ezeknek szülöttjeik anyjok' nevét praedicátumként vevék atyjok' neve mellé, 's az ág magát SZÉKI-TELEKI névvel nevezé.

A' Gyula-Fejérvári nagy templom' falán még a' múlt Század' elején fekete márványban lelete olvasni egy Epitáphiumot:

Quem non livor edax alienaque gloria torquet,
 Perlegat haec Latius carmina caesa notis.
 Tres fuimus clari cognato sanguine vates,
 Pannóniam Dravus qua rigat almus humum.
 Unus erat Janus, patrias qui primus ad oras
 Duxit laurigeras ex Helicone deas *).
 Alter erat Petrus, genitus de stirpe Garázda,
 Qui tulit Aoniae plectra sonora lyrae.
 Ultimus hos ego sum cognata e gente sequutus,
 Tertia doctarum gloria Pieridum.

*) Janus Pannonius Pécsi Püspök, poetai 's tudós nevével; atyjai nevével Csesinge; anyjai nevével Vitéz. Ez az asszony testvére vala az Esztergomi Érsek Vitéz Jánosnak.

Strigonia Petrus requiescit in arce: Joannem
Ipsa suum sedes pontificalis habet.
Hic mea, si dederit sors, ossa recondite: si non;
Nil nostra; jaceant quo libet illa loco.

Vivens scripsi A. D. 1507.

Vixi annis XXXVII.

MEGENECHEŃ ARCO

A' XVI. Százban már tündöklék Garázda János. Lengyel Cancellárius és Testőr-Kapitány Zamosci élvéen Bátori Griseldát, a' Kristóf Fejedelem' leányát, a' menyaszszonyt ez kíséré jegyeséhez, 's ott marada sok évekig, 's Bátori István Király alatt, mint két Lovas-Ezredek' vezére, a' Lithványok és Moszkák ellen vitézül harczolt. Még megvan a' Király' levele, mellyel ez Garázda Jánost, a' Grizelda' halála után, elhalmozva dicséretekkel, honjába visszaereszté.

Megérkezhén Erdélybe, elvette Fejér Juditot, 's Anna egygyetlen gyermekét nemzé. Maga a' csata' mezején hala-meg Bátori Zsigmond alatt, 's a' Garázda-ház ezen egy leányában álla fenn. Atyja azt Széki-Teleki Mihályhoz adá-ki, Testőr-Kapitányhoz a' Báthori Zsigmond' és Boeskey' István' udvarokban, 's leányát és vejét minden jószágaiban örökösének nevezte.

Ezen első Teleki Mihálynak János fija, Jenői Várnagy, Zarándi Fő-Ispány, Hajdúk' Al-kapitánya, elvevé Berhidai Bornemisza Lászlónak Anna leányát (Lászlónak testvére vala Pál, kinek hasonlóúl Anna leánya Apafi Mihály Fejedelem' hitvese volt), 's nemzé 1. Mihályt, a' másodikat; 2. Katát, Stepán

Ferencznét; 3. Annát, elébb Vas Lászlónét, majd Keresztúri Jánosnét.

SZÉKI-TELEKI MÁSODIK MIHÁLY, törzsatyja minden későbbi Telekieknek.

Ez a Teleki második Mihály, kit Erdély közönségesen a Nagynak szokott nevezni, született Nagy-Váradon, Biharban, 1634. A Rakóczyak udvarában neveltetett, 's Kapitány leve a II. György testőrjei közt. Ennek halála után áltméné Apafi Mihályhoz, kinek hitvese az ő anyjával két atyafia gyermek vala, 's Ministere lett a Fejedelemnek, Ország-Generálisa, Huszt és Kővár Várainak, 's Csik, Gyergyó, Kászon, Sepsi, Kézdi, Orbai Székek Fő-Kapitánya, Fejér és Torda 's Máramaros Várm. Fő-Ispánya, minden Királyi-Dézsmák és Harminczadók fő-árendása, Apafinak halála után (1690. April. 15.) Erdélynek ki-nevezett Gubernátora; végre pedig annak jutalmául, hogy Erdélyt a Magyar Király kormányára alá viszzzahajtá, Római szent Birodalombeli Gróf. Elesett Thököli Imre ellen harczolván, Törösvárnál 1690. Aug. 21-kén. —

A magas ponton állók nincsenek sem magasztalók, sem rágalmazók nélkül, 's Teleki Mihályra gyanút von a sok hivatal, 's a nagy hatalom, mellyel Apafiné által Apafira 's az Országra bírt; 's az emberek az akaratot a kimeneteltől mérséklék, nem látván, olykor látai nem-is akarván, mit engedtek, tanácslottak, parancsoltak az idők; 's midőn az történik a mit nem vártak, vagy nem óhajtot-

tak, hűtlenséget, árulást emlegetnek, nem szükségét, nem kénytelenséget. Így vádoltatnak a' szeplőtlen fényű Martinúzi, így a' szent hazafiságú Nádasdi Tamás, és hányan mások a' régibb 's újabb időben, kik nem voltak mindég egy felen, és még-is mindég a' hazáén. Thaiss András Úr olvasta Teleki Mihálynak levelezéseit Sobieskyvel, Péter Dünottal, a' Leopold Császár' Ügyviselőjével, 's alkudozásait 's Leopoldnak biztatásait, 's bizonyossá tessen bennünket (*Tudom. Gyűjt.* 1823. Január. 1. 88.) hogy Teleki Mihály egyyike vala a' maga kora' legnagyobb férfijainak, jó hazafi, mély belátású politicus, vitéz hadi-mester, hű férj, hű atya, hű barát, tiszta minden haszonleséstől, 's egyedül hazája' 's vallása' javát óhajtó. —

Első jegyese Torma Juliána még az özszekeles előtt hagyá özvegyen. Pekroviczi Pekri Ferencznek 'Sófia leánya hat holnapig élt vele. Körös-Tarcsai Vér Judit ellenben, özvegy Tholdi Miklósné, neki hat fiú és hét leány gyermeket szüle: 1. Annát, elébb Apafi Miklósnét, tovább Kemény Jánosnét; — 2. János, az elsőt, ki 16-ik esztendejében halamag, már ekkor kinevezett Kővár-vidéki Kapitány; — 3. Susánnát, Vay Mihálynét; — 4. Kristinát, Kendeffy Pálnét, tovább Barcsai Ábrahámnét; — 5. Katát, Báró Bánffy Pálnét; — 6. Mihályt, a' harmadikat; — 7. Lászlót, az elsőt; — 8. Juditot, Pongrácz Jánosnét; — 9. Józsefet, az elsőt; — 10. Pált, az elsőt, a' tudóst; — 11. Borbárát, Vay Lászlónét; — 12. Sándort, az elsőt; — 13. Erzsébetet, Macskási Lászlónét.

Az életben maradt öt fiúnak ugyan-annyi szakaszt adunk:

I.

MIHALY, a' harmadik.

Kővár vidéki Kapitány, (annyi mint Fő-Ispány). Hitvese, Toroczkai Kata. Gyermekai: 1. János, a' második; — 2. Mihály, a' negyedik; — 3. Sámuel, az első; — 4. Borbára; — 5. Anna.

I. János, a' második; Kővári Kapitány, általment a' Római hitre, Hitvese: Vay Borbára. — Gyermekai: *a)* Pál, a' második; — *b)* János, a' harmadik; — *c)* Sándor, a' második; — *d)* Mária, Báró Bánffy Péterné; — *e)* Kata, Statuum Praesidens Gróf Lázár Jánosné; — *f)* Sára. Gróf Bethlen Pálné; — *g)* Klára, Gróf Bethlen Dávidné.

a) Pál, a' második; Dobokai Fő-Ispány, hitvese Gróf Haller Borbára; gyermekei: *aa)* Ferencz, az első, Obristlieutenant; ismeretes francia elmésségeiről; — *bb)* Tamás, az első, Majór, mind ketten maradék nélkül; — *cc)* Mihály, az ötödik, Paszmoson, Kolozs Várm.; hitvese Dózsa Ágnes; — *dd)* Anna, Báró Toroczkai Gergelyné, tovább Báró Osmann Vilhelmné; — *ee)* Maria-Josepha, Báró Jósika Antal Kolozsvári Fő-Ispányné; anyja a' Gubernium' mostani Praesesének.

A' *cc)* alatt megjegyzett Paszmosi ötödik Mihálynak lettek: 1. a' Pál, a' harmadik, ki ifjonta holt-el; — 2. Mihály, a' hatodik, Harinán, Dobokában, mh. 1823. Ez Toldalagi Ágnestől nemzé Ágnest, Luizát, Máriát, Rózát; Traut Amaliától Lászlót, a' másodikat; — 3. Ferencz, a' második, a' Paszmosi lelkes Költő. Ennek hitvese Gróf

Teleki Carolina, a' Sámuel és Gróf Serényi Francisca' leánya. Gyermekük Eduárd, az első, Adolf, az első, Carolina.

b) János, a' negyedik. Vay Annától nemzé 1. Borbárát, elébb Boldogfalvi Czóbel Lászlónét, tovább Vay Jánosnét, Anarcon Szabolcsban; — 2. Ágnes, Berzencei Jánosnét; — 3. Józsefet, a' másodikat, Sármasón, ki Gróf Mikes Máriával nemzé Jánost, az ötödiket. Ennek hitvese Gróf Mikes Susánna; — 5. Annát, Hollakinét.

c) Sándor, a' harmadik; ifju korában kihala.

II. Mihály, a' negyedik; Kormányzéki Tanácsos és Exactorátus Praeses. Hitvese Gróf Bethlen Miklósnak Klára leánya. Gyermekük: Mihály, a' hetedik, s ennek hitvese Gróf Kendeffi Rákhel. Gyermekük kised korokban elhottak, magát egy kő, melly a' boltozatról leest, agyon ütötte.

III. Sámuel, az első; Generális. Hitvese Ötvös Mária. Gyermekük Imre, az első; Assessor a' Királyi Táblán. Ennek Kraus Mariától Imre, a' második Hoszszúfalván, Nagy-Bánya mellett. Hitvese Gróf Brunszvik Carolina, Antalnak az 1827. megholt Ország-bírája' testvérenek leánya. Gyermekük: 1. Bianca, 2. Carolina, 3. Maximilián, az első.

II.

LÁSZLÓ, az első.

Kormányzéki Tanácsos és Fejér Várm. Fő-Ispány. Hitvese Vay Anna. Gyermekük Susánna, Gróf Kemény Lászlóné.

III.

JÓZSEF, az első.

Fejér Várm. Fő-Ispány 's Curátora a' Maros-Vásárhelyi Collégiumnak. Lakott Kercscsorán, Fogaras-földén. Gróf Kurta Borbálától nemzé Christinát, Gróf Tholdi Ádámnét. Második hitvese volt a' Bod Péter' munkáji által megtisztelt Gróf Bethlen Kata.

IV.

PÁL, az első, a' Tudós.

Gyermekei Vay Katától: 1. Éva, Gróf Vas Miklósné; — 2. Ádám, az első, Generális.

Ádámnak, Báró Wesselényi Susánnától, Susánna, Báró Korda Györgyné; Gróf Toroczka Klárától a) Ádám, a' második, a' Czíd' fordítója. II. József alatt Kir. Commissarius és Dobokai Fő-Ispány, azután Kormányzéki Tanácsos, szül. 1740. megholt 1792. Lakott Kendi-Lónán. Gyermekei: Wesselényi Máriától, a' Zsibói Miklós' testvérétől: 1. Mária, Gróf Teleki László' (a' Septemvir és Somogyi Administrátor) elsőbb hitvese; 2. Polyxéna, Gróf Kendeffy Jánosné; — 3. Anna, Gróf Dégenfeld Maximiliánné.

V.

SÁNDOR, az első.

Kormányzéki és belső Titkos Tanácsos. Lakott Gernyeszegen, Torda Várm. Első hit-

vese Gróf Bethlen Júlia, leánya Miklósnak, a' Cancelláriusnak; a' második Petki Nagy Susánna. 'S e' két boldog anya ugyan-annyi czikelyt kíván.

I.

GRÓF BETHLEN JULIÁTÓL.

Ettől levének: 1. Miklós; 2. László; 3. Lajos; 4. Judit, Vargyasi Daniel Istvánné.

I.

MIKLÓS, az első.

Obristlieutenant. Hitvесе Gerhárdt Kata. Gyermekei: 1. Károly; általtére a' Római hitre. Erdélyi Kincstartó; tiszteletes lelke, szíve, hűsége, polgári érdemei által. Ez Gróf Haller Juliától nevelé a) Pált; hitvésének Macskási Klárának nincsenek magzatai; — b) Annát, özvegy Gróf Kornis Ignácznét, Szent-Benedeken Déés mellett, méltó leányát nagy nemzójének; — 2. Juliána, Báró Kemény Zsigmondné.

II.

LÁSZLÓ, a' második.

Kormányszéki és Belső Titkos Tanácsos, Erdélyi Pohárnok, Gernyeszegen szül. 1710. Aug. 14-én. Menyegzőjét tartá a' nagyhírű Ráday Pál leányával, a' tudós Gróf Ráday első

Gedeon' testvérevel, Eszterrel, Péczelen, Pest Várm. 1732. Június 24-én; megholt 1778. Mártzius 16-d. Életben maradt gyermekei: 1. József, a' harmadik; — 2. Eszter, Gróf Toroczkai Zsigmondné; — 3. Klára, Generális Gróf Wartensleben Wilhelmné, Gyömrön, Pest Várm.

1. József, a' harmadik, szül. 1740. Aug. elsőjén, 's megholt 1796. Septemb. ismét elsőjén. Ifjabb éveiben Assessor az Erdélyi Királyi-Tábla mellett, 's a' Kolozsvári Reform. Collegium' Inspector-Curátora; 1783. Békés Várm. Fő-Ispányi Helytartó; 1784. Ugocsai Fő-Ispány; tovább a' Tudományok' és Iskolák' Kir. Fő-Igazgatója a' Pécsi Kerületben; Cs. K. Kamarás; 1792. Excell.; végre a' Koronának egygyik Örsje, a' Dunamelléki Superintendensia' Fő-Curátora. Elvette Királyfalvi Róth Joannát, egy nagyfényű 's birtokú házuk' utolsó csemetéjét, 1761. Szirákon, Nógrád Várm. született a' nagyelkű aszszony 1742., 's megholt 1813. Octób. 12-én. Gyermekeik: 1. Joanna, Báró Prónay Sándorné, Tóth-Almásan, Pest Várm.; meghalta gyermekek nélkül 1812. Apríl. 20-án; — 2. Lászlót, a' harmadikat; — 3. Józsefet, a' negyediket.

László, a' harmadik, Cs. K. Kamarás, elébb Assessor az Erdélyi Kir. Tábla mellett, majd a' Magyar-országi Kir. Tábla' Bárója, tovább Septemvir, és Somogyban Fő-Ispányi Helytartó; a' Márczibáni Tudom. Intézet' Elölülője, 's a' Dunamelléki Superintendensia' Fő-Curátora. Szül. 1764. Septemb. 7-én; megholt Pesten 1821. Martz. 24-én életét 's igen hív és John által Dónát után mesteri kézzel metszett képét a' Tudom. Gyűjt. közlé 1823. Január.

I. 87—105. Elsőbb hitvesétől Gróf Teleki Máriától, az Ádám és Wesselényi Mária leányától, lettek *a*) Ádám, a harmadik, Kapitány a Nádor Huszárjai közt. Szül. 1789. Júl. 19-én. *b*) József, az ötödik, előbb Titoknok a Helytartó-Tanácsnál, tovább a Királyi Tábla Báránya's 1828. Csanádi, 1830. pedig Szabolcsi Fő-Ispány, 's a Pataki Collégium's Tiszameléki Superintendens Fő-Curátora, a Marczibáni Tudom. Intézetnek és a Magyar Academia felállítása végett 1828. Mártziusban öszszeült Tanácsnak Elölülője; szül. 1790. Octób. 24-én. — *c*) Sámuel, a második, szül. 1792. Novem. 9-én, hitvese B. Jeszenák Luize; — *d*) Joanna. — Második, ritka szépségű, nagy lelkű 's kimiveltetésű hitvesétől, Szoboszlai Bárány Meszáros Joannától, született: László a negyedik, és Augusta. — Ezen Udvari Dámája Maria-Dorothea Fő-Herczegasszony, a Fels. Cs. K. Fő-Herczeg Nádor tiszteletes hitvesének, új fényt hozott a ragyogó házra, 's nem egyedül az által, hogy érdemes vala a Pesti Asszonyi Jóltevő Egyesület fejevé választatni, hanem az által-is, hogy mostoha fíjait ez nevelé inkább, mint hivatalai, örök tanulása, hazafiúi dolgozásai, 's Könyvtárának gazdagítása által egészen elfoglalt tiszteletes férje. Melly áldozatot tevé a tisztelt asszony 's hozzá érdemes gyermekei a Magyar Tudós Társaságnak, beszéli az 1827-diki Diéta egyik Törvényczikkelye.

József, a hatodik, Cs. K. Kamarás, 1816. előtt Assessor a Kir. Táblánál Maros-Vásárhelyt, ezen eszt. oltá Kormányzéki Tanácsos Kolozsvártt. Szül. 1777. Decemb. 25-én, megholt Kolozsvártt 1817. April. 7-én. Hitve-

se Gróf Teleki Sophia, Lajos Statuum Praesidens' és Gróf Tholdi Sára' leánya. Gyermekei: 1. Károly; 2. Juliána; 3. Domokos, az első; 4. Borbára, 1829. oltá Gróf Ráday Gedeonné; 5. Sophia; 6. Josepha.

III.

LAJOS, az első.

Megholt 1758. Nevelte Gróf Bethlen Katától 1. Lajost, a' másodikat; — 2. Domokost, a' másodikat; — 3. Sámuel, a' harmadikat; 4. Mihályt, a' nyolczadik; 5. Borbárát, Zejkfalvi Zejk Danielnét, 6. Katát, Báró Naláczai Károlynét, 7. Esztert, Vay Abrahámnét Krasznán.

1. Lajos, a' második, Rendek' Előülölője, a' Szent Leopold' Rende' Commendatora, Excell.; nevelte Gróf Tholdi Sárától 1. Józsefet, a' hetediket, Cs. K. Kamarást. Ennek hitvесе Szigethi Szerencsy Francisca, a' József és Radvanyi Sajó-kazai Radvánszky Theréz' leánya; 's egygyetlen gyermekek Joanna; — 2. Kristinát, Báró Bruckenthal Mihály Szászok' Cómese' özvegyét; 3. Katát, Boros-Jenői Tisza Lászlónét, Biharban; — 4. Juliánát, Gróf Toroczkai Pálnét, — 5. Sophiát, özvegy Gróf Teleki Józsefnét.

2. Domokos, a' második; katonai szolgálatai után Tordai Fő-Ispány. Hitvесе Gróf Bethlen Júlia, 's gyermeke Anna, Báró Kemény Simonné; Gróf Kendeffi Susánától *a*) Rákhel, Báró Kemény Pálné; *b*) Polyxé-

na, B. Kemény Miklósné, c) Elek, az első;
d) Kristina.

3. Sámuel, a' harmadik, egykor Kapitány. Gyermekait hitvesének Gróf Serényi Franciscának vallásában nevelte: a) Carolína, Gróf Teleki Ferenczné, Paszmoson, — b) József, a' nyolczadik, elesett Aspern mellett 1809. elsodratván mind két lábszára. — c) Ferencz, a' harmadik, elhagyván a' Semináriumot, előbb Titoknok, majd Tanácsos a' Helytartó Tanácsnál Budán, 1825. oltá Kormányszéki Consiliarius Kolozsvárt, most Referendárius; a' Zrínyiász' német fordítója; — d) Kristina.

4. Mihály, a' hatodik, Maros-széki Fő-Királybíró (Fő-Isp.), Excell. Fő-Curátora a' Maros-Vásárhelyi Reform. Collégiumnak. Meghalt 1826. Januar. 28-án Gyermekai Gróf Kendeffi Annától a) Miklós, a' második; b) Mihály, a' kilencedik; c) Lajos, a' harmadik.

2.

PETKI NAGY SUSANNÁTÓL.

Gyermekai: 1. Sándor, a' negyedik; kinek Ádám, a' negyedik; első hitvese Gróf Toldalagi Kristina; második Horváth Juliána.
2. Sámuel, a' negyedik.

Sámuel, a' negyedik; Erdélyi Udvari Cancellárius, Bihari Fő-Ispány, Sz. István Rende' Nagykeresztese; a' Göttingi, Jénai, Varsói Tudom. Társaságok Tagja; első ifjúságában Küküllői Fő-Ispány, azután Kormány-széki Tanácsos, 1784—1790. Kir. Commissári-

us a' II. József által felállított Nagy-Váradi Kerületben. — Gróf Iktári-Bethlen Susánnától nevelte Domokost, a' harmadikat, a' Maros-Vásárhelyi Kir. Tabla Assessorát, 's a' Magyar-és Erdély-országi utazások' Íróját. Szül. ez 1773. Septemb. 5-én megholt nótelenül 1798. 17-én. Életben maradtak: 1. Ferencz, a' negyedik, Sáromberken, Vásárhely mellett, kinek Báró Bánfi Erzsébettől lettek: a) Sámuel, az ötödik; — b) Erzsébet, Báró Vay Lajosné, — c) Ágnes, — d) Rosina. 2. Mária, Gróf Rhédey Adám Dobokai Főispány' hitvese.

Cancellarius Teleki szül. 1739. Novemb. 17-én; megholt Bécsben 1822. Aug. 7-én, élet. 83-ik eszt. Tetemei Sárombergi sírboltban nyugszanak, képe pedig, a' Sz. István Rende' talarisában, Duschtól igen szerencsésen festve, az általa alkotott Vásárhelyi Bibliothecában függ; ott áll bronzból öntött melyképe-is, Thaller Tyrolisi Szobrásztól. Fijának és leányának még éltében kiadá részeiket; a' mellett nekik nevezetes summákat hagyta. Bibliothecákra és Iskolákra nyolczszáz ezernél többet költött. Vásárhelyi Bibliothecája 1816. harminczhatezer kilenczvenhat Kötetből állott, oda nem számlálván, a' mit a' nagy Gyűjtő magánál tartá Bécsben, 's mit szerze még hat esztendő alatt! A' nagy fiakat szülő háznak lelke, szíve, tudományai, polgári érdeme, 's belső és külső fénye által ez és a' Koronaőr valának két legelső nagyságú csillagai.

A' Cancellarius hoszszú ember volt, és kevés húsú; szíve nemessége mutatá társalkodásaiban; egy mindég, akará Moguntziai Coadjutor-Elector, később Primás Dahlberg üle

ágya körül, akár Buczy Emíllel, ki akkor a Bécsi Papi Nevendékház' tagja volt, zárkózott-el, hogy egygyütt olvasgassák a Régiéket. Én 1815. Áldozó-Csötörtökön láttam utolszor, 's a' mint leültete, könyv nélkül mondá-el előttem, mit írt utolsó levelében Heynének, és mit felele Heyne neki. Az emberiség és a' Hazza nem fogja soha tudni, mi jót teve egygyikének és másikának ez a' jó ember és hív polgár. Reze alá ezt metszeté: *Secundis temporibus dubiisque rectus*, 's a' szó senki' képe alá inkább nem illett.

Nem kissebb volt a' Cancelláriusnál, de nem hasonló hozzá, József, a' Koronaőr, a' Cancellárius' testvérbátyjának Lászlónak, nálnál csak kilencz holnappal ifjabb öccse, ki vele egygyütt méne-ki 1759. Helvetziába, Párizsba és Hollandiába, Academiai tanulásokat bérekeszteni. Ez a' Mathézisben vout fényt magára, 's La-Caille Párizsban igen kedvező Bizonyosság-levelével eresztette-ki keze alól, a' Király pedig arany emlékkal jutalmazá-meg szorgalmát. Nevelte tekintetét az, hogy ott egy kised munkát íra franczia nyelven a' Keresztyén Vallás' védelmére: *Sur la foiblesse des esprits-forts* czím alatt, melly Amsterdamban 1761. kised nyolczadrétben megjelent. Ekkor tajban jelenteté-be magát az ifjú Theologus' atya Ferencz Császárnál, ki fijának könyvét talán a' Császárné által hallá magasztaltatni. „Maga a' tudós Teleki?” kérdé a' Császár. — Nem vagyok, felele a' boldog atya; az a' fijam, de a' német kérdésre deakül. A' Császár felakada a' feleleten, 's tudni akará, mért nem felel a' Gróf a' német kérdésre németül; „ah Fels. Uram! mi az én gyermekkoromban még

nem láttuk szükségét, hogy az idegen nyelvet is tanuljuk a' deák mellé!" — Való a' szó, de Rákóczy Ferencz és Vay Ádám olly folyvást szólának a' francziák' és németek' nyelvén, 's már serdülő éveikben, mint mi magyarul.

A' Koronaőr nem vala szerencsés Szóló a' Dietákon 's Gyűléseken papiros nélkül; de papirosból mondott 's deákul-is írt beszédei az 1790. mondottak közt legjobban voltak dolgozva; megtetszett rajtok, hogy dolgozójok ismerte a' Classicusokat. Atyjának 's Eszter testvérenek halálára írt magyar versezete epochát csinála nálunk, 's örökké felejthetetlen lesz Literatúránk' barátjai előtt. Termete középszer, húsa kevés, szemöldökei igen magasak; haja 's szeme, mint a' Cancellariusnál-is, feketék. Feje ritkán állott centruma felett, 's egygyik válla szoktatásból, nem hibás növésből, kiálló. Kreutzinger által olajban 's igen szépen és igen híven festet képét Ádám Rézmetsző adta ez aláírással: *Non est mortale quod opto.*

Végig tekintvén a' fényes nemzet' során, ki nem kiált-fel hazafiú érzések közt!

At genus immortale manet, multosque per annos
Stat fortuna domus, et avi numerantur avorum.

FELSŐMAGYARORSZÁGI MUSEUM

